

Далеке-недавнє: кіноспомин про Першу українську революцію

Анастасія Пащенко

«Українська революція за спогадами Всеволода Петріва»

Автор сценарію, режисер і продюсер — Іван Канівець

Головний оператор — Володимир Каштанов

У ролях: Богдан Іванько, Богдан Бенюк, Олесь Доній та ін.

kvideo.com.ua, 2015.

«Яке воно недавнє, а таке далеке здається оце минуле...» – так розпочинає свої «Спомини з часів української революції (1917–1921)» Всеволод Петрів, військовий міністр і генерал-хорунжий Армії УНР, колишній офіцер імперської російської армії і активний учасник творення армії української. Мемуариста від описаних ним подій відділяли близько десяти років, нас – майже століття. Час, за історичними мірками невеликий, умістив цілу епоху, якщо не дві: тут і сімдесятиліття активного використання оживлого було духу українського незалежництва, і чверть століття самостійності – зі збереженням слідів провінційного статусу на всіх рівнях, від економічного до ментального. Здавалося б, найпростіший спосіб позбутися «колонії в собі» – це пригадати історію власного державництва, передусім найближчу його сторінку. Такими для України є Перші визвольні змагання 1917–1921 років¹. Мабуть, логічно було б активно розробляти таку тему в науці й мистецтві. Але в реальності саме ця сторінка історії з низки об'єктивних і необ'єктивних причин досі лишається предметом зацікавлення лише окремих ентузіастів, результати роботи яких доходять переважно до досить вузьких зацікавлених кіл. Іншими словами, згаданий період – саме в ракурсі Української революції, а не Лютневої революції, Жовтневого перевороту і наступної Громадянської війни – в мистецтві, зокрема в кіно, представлений не дуже широко. Так, ще на початку 1990-х низку серій, присвячених подіям 1917–1921 років, створено в рамках циклу «Невідома Україна» (автори Євген Шаботенко, Валентин Марченко, Наталя Богданенко та ін.); це був свого роду кінематографічний «вступ до теми». Пізніше вийшли «Протистояння. Брестський мир» (1994) і «Загибель Чорноморського флоту» (1995) Віктора Живолуба, «Сім пострілів в

Україну» Леоніда Анічкина (1999), «Апельсинова долька» Ігоря Кобрини (2003), «Останній гетьман» Ростислава Плахова-Модестова (2005) (фільм цікавий зокрема художнім рішенням: брак візуального матеріалу компенсували живописними роботами Сергія Якутовича), трилогія «Непрощені. Скоропадський, Петлюра, Махно» Олександра Фролова і Віктора Шкуріна (2007), «Тризуб Нептуна» Івана Канівця (2010)². Зверталися до теми українських Визвольних змагань і Польща (у 1998-му вийшов фільм «Трудне братерство» Єжи Любаха, у 2007-му – «Україна. Становлення нації» Єжи Гофмана), Росія («Кулі для Петлюри», 2007).

Нещодавно цей список поповнився фільмом «Українська революція за спогадами Всеволода Петріва» Івана Канівця: перша серія вийшла у світ в 2012 році, друга – цього річного травня. Особливістю фільму стала як обрана тема (екранізація спогадів учасника подій), так і стилістика: створена ігровими прийомами кінострічка ставила за мету не умовно «відобразити», а власне «показати» зображувані події: відтворити вигляд будівель 1918 року, примусити персонажів говорити мовою, максимально наближеною до тогочасної, ретельно підібрати реквізит тощо... Справа ця тим більш складна і відповідальна з огляду на брак автентичного візуального матеріалу, особливо пов'язаного з українською стороною (в радянський період його або нищили, або ретельно ховали). Отже, кінематографіст взяв на себе майже неможливу справу відтворити картини революційної України. «Українська революція» – невелика за метражем, та напрочуд насичена розповідь про те, що відбувалося на наших теренах в 1918 році. Ідучи вслід за своїм героєм, режисер короткими планами-штрихами накидає низку епізодів, що показують різні сторони революційних про-

¹ Ми лишаємо осторонь відновлення Української держави в роки Другої світової війни, що фактично лишилися на рівні спроб.

² Брюховецька Л. Найцікавіша історія в Європі. Екранні версії. – К.: Задруга, 2014. – С. 293–321.

Кадри з фільму «Українська революція за спогадами Всеволода Петріва».
Режисер Іван Канівець. Україна, 2015

цесів в Україні і не лише: тут і ситуація хаосу і безвладдя в містечках і селах, і спроби створення професійних військових з'єднань, і ставлення до української влади «на місцях», і контрреволюція в Києві, і здача столиці більшовикам, і її повернення, і проблема союзу Центральної Ради з німцями, і багато іншого – словом, все те, що бачив і записав активний учасник тих подій. Важливою рисою фільму є увага до власне «фактури» подій: ретельно відтворювалися ознаки часу і місця дії – зброя, одяг, пісні і музика того часу тощо. Фактично, така робота потребує окремого дослідження; відбувається реконструкція – або конструювання – зниклого образу часу.

У «Кіно-Театрі» вже йшлося про першу серію «Української революції»³, зокрема, про той своєрідний ефект, що його забезпечує метод зйомки фільму – залучення як акторів реконструкторів (людей, які присвячують свій вільний час відтворенню минулого і «вживленню» в нього), стилізація зображення під хроніку та старі світлини. Все це створює враження, що подія «твориться» просто на очах (наші сучасники не грають, а «відтворюють» подію, що тут же «застигає» у фото- чи кінодокументі). Ця особливість – і в другій серії, де значна частина дії відбувається в містах, зокрема в Києві. Місця дії за цей час, зрозуміло, змінилися невідомо, тому автор широко використовує старі світлини, «оживлюючи» їх і вводячи в це екранне середовище своїх героїв. Оскільки використовувалися доступні зображення різної якості, окремі плани досить сильно різняться за фактурою. Та і цей технічний недолік «працює» на загальну ідею фільму як добірку «хронік» і світлин, що ілюструють текст спогадів. За формою це нагадує про традицію (щоправда, пізнішу, вже 1920-х років) документального монтажного кінематографа.

Складне поєднання методом комп'ютерної графіки автентичного старого зображення і сучасних виконавців-неакторів (декотрі з них, до речі, сьогодні воюють вже на реальному російсько-українському фронті) дає дивне відчуття єдності минулого і сучасності. Втім, це стосується далеко не лише техніки створення фільму. Перегляд кінокартини черговий раз викликав банальні думки про циклічність історії – а також про те, що основний урок історії: вона нічому не вчить. Показані у задуманій кількості років тому кінострічці події майже сторічної давнини дивним чином нагадують сьогодення: відмова від колоніального статусу; поява нової української влади (що виявляється ідеалістичною, слабкою і загалом схильною «заговорювати» проблеми замість розв'язувати їх); самовіддана робота ентузіастів-патріотів, що радше всупереч, аніж завдяки владі вибудовують нову національну армію; залежність від іноземної підтримки; і головне – війна з Росією, подана як війна громадянська. Останнє, до речі, є достатньо важливим внеском фільму в переосмислення подій 1917–1921 років. Досі, за традицією радянського історичного дискурсу, вони найчастіше розглядаються як громадянська війна на теренах колишньої Російської імперії, причому уряди національних республік у цьому контексті постають як свого роду націоналістичні сепаратистські утворення. Аспект українсько-російської війни, як правило, не акцентувався (принаймні в широкій суспільній свідомості), хоча саме він тепер набуває найбільшої актуальності.

Як тут вчергове не зітхнути над тим, що мистецтво здатне передчувати і доносити майбутнє, ми ж досі не навчилися «зчитувати» ці «повідомлення»... Втішає хіба те, що поява таких фільмів, сповнених духом здорового українського мілітаризму, свідчить про поступову зміну свідомості. З'явився новий ідеологічний продукт (а їх нам таки бракує), покликаний виховувати громадян-захисників держави. Поразка Першої української революції не повинна повторитися.

³ Див. Пащенко А. «Українська революція»: реконструкція історії // «Кіно-Театр». – 2013. – №1. – С. 14–15.